

РУСИФІКАЦІЯ – СУРЖИК – ВУЛЬГАРИЗАЦІЯ В КОМУНІКАТИВНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Поповський А. М. Русифікація – суржик – вульгаризація в комунікативному дискурсі українського полікультурного простору.

У статті висвітлено питання русифікації українського народу репресивним апаратом царської Росії й ідеологами марксизму-ленінізму СРСР. Акцентовано увагу на стратегічних методах асиміляції українців через заборони навчатися рідною мовою (офіційні, неофіційні циркуляри за часів царату та радянської влади), переслідування національно свідомої української інтелігенції в системі освіти, культури, релігії, видавничої діяльності, а також на прийомах боротьби з «українськими сепаратистами» й методах покарання за непокору щодо дотримання законів тогочасної влади.

Унаслідок тривалої асиміляції українського етносу й безхребетного ставлення владних структур у суверенній Україні успадкувався й продовжує функціонувати всюдисущий суржик, активізувалися іншомовні запозичення, з'явилися мовні покручі та нецензурщина не тільки в побутовому мовленні, а й у засобах масової інформації, художній і науковій літературі, рекламі. Набуває поширення калькування з російської мови тих мовних одиниць, які в українській мові мають свої відповідники як у загальноживаній лексиці, так і в термінології.

Ключові слова: русифікація, асиміляція, суржик, іншомовні запозичення, калькування, засоби масової інформації, культура мови.

Поповський А. М. Русифікація – суржик – вульгаризація в комунікативному дискурсі українського полікультурного пространства.

В статье рассматривается вопрос о русификации украинского народа репрессивным аппаратом царской России и идеологами марксизма-ленинизма СССР. Акцентируется внимание на стратегических методах ассимиляции украинцев путем запрещения обучения на родном языке (официальный, неофициальный циркуляры времен царизма и советской власти), преследования национально настроенной украинской интеллигенции в системе образования, культуры, религии, книгоиздательстве, а также на приемах борьбы с «украинскими сепаратистами» и методах наказания за нарушение законов государственных систем того времени.

Вследствие продолжительной ассимиляции украинского этноса и халатного отношения управленческих структур к культуре литературного языка в суверенной Украине наследовался и продолжает функционировать всюдусущий суржик, активизировались иноязычные заимствования, речевые превращения, матерщина не только в бытовом общении, но и в средствах массовой информации, художественной и научной литературе, рекламе. Приобретает распространение калькирование с русского языка тех языковых единиц, которые в украинском языке имеют свои соответствия как в общеупотребительной лексике, так и терминологии.

Ключевые слова: русификация, ассимиляция, суржик, иностранные заимствования, калькирование, средства массовой информации, культура языка.

Popovskiy A. M. Russification – surzhik – vulgarization in the communicative discourse of the Ukrainian multicultural space.

The article highlights the question of Russification of the Ukrainian people by the repressive apparatus of the tsarist Russia and the ideologists of Marxism-Leninism of the USSR. Attention is attracted to strategic methods of assimilation of Ukrainians by the prohibition to study in their native language (formal, informal circulars in the times of tsarism and the Soviet power), the persecution of nationally conscious Ukrainian intelligentsia in the education system, culture, religion, publishing activities, as well as to methods of combating “Ukrainian separatists” and methods of punishment for disobedience of compliance the existing power’s laws. Ubiquitous “surzhyk” has been inherited as the result of long assimilation of the Ukrainian ethnos and the power structures’ invertebrate attitude in sovereign Ukraine. It continues to function, foreign borrowings have intensified. There are language shifters, grammatical and stylistic flaws and obscene language are present not only in everyday speech, but in the media, artistic and scientific literature. Widespread calques from the Russian language those language units which are in the Ukrainian language have their equivalents in the literature, lexicon and terminology.

Leading linguists, cultural workers, writers, teachers of secondary and higher educational establishments of Ukraine constantly warn about the threat of linguistic blockage “surzhyk”, foreign languages, producing language freaks, the deformation of Ukrainian names. However the reaction to such cautions of public officials remains very slow. Moreover, finally, we have the new Law on Education, but the shameful Law by Kivalov-Kolesnichenko on granting of the state status of Russian language adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine has been not cancelled yet. Such entertainment-bilingually Shtepsel-Tarapunkin variant of language is thoroughly improved by modern Ukrainian mass media, fostered by Soviet ideologists. It is the fertile ground for “surzhyk” and the culture of Ukrainian broadcasting decline. And that is why there is an urgent need to eradicate this negative phenomenon by such legal status, which would be carefully guarded the purity of the Ukrainian language and had legal sanctions to protect it from any attack.

Key words: russification, assimilation, surzhyk, foreign borrowings, loan translation, media, culture of speech.

Питання русифікації іншомовних народів Російської імперії слід розглядати у зв'язку з розширенням її територіальних меж через завоювання чужих земель Московією від часу виникнення й до нинішніх днів. Відтоді ретельно культивується примус «російського

громадянства», як це спостерігаємо нині в окупованому Криму і Донбасі. Відтоді ідеологи Москви на всіх етапах історичного розвитку імперії (царської і комуністичної Росії) вели послідовну роботу щодо заборони мови, культурних традицій, нищення історичних пам'яток українського народу. Жодна мова в світовій історії не зазнала таких нищівних утисків від сусідів «братьев-славян», як українська. Як свідчить академік АН ВШ України Н. Вірченко, на сьогодні виявлено 114 офіційних і неофіційних документів про заборону української мови з 1626–2001 рр. [2]. Варто лише порівняти зухвалий цинізм послідовників валуєвщини царської Росії і «комуністичний демократизм» ідеологів марксизму-ленінізму бодай з витягу секретного документу, складеного полтавським губернатором Багговутом і надісланого Міністру внутрішніх справ Росії 4 лютого 1914 року: «Доношу Вашему Высокопревосходительству, что украинское движение, в основу которого положена идея образования автономной Украины под скипетром Габсбургской династии, принимает за последнее время широкие размеры. <...> Несмотря на категорическое требование инспекторов вести обучение только на русском языке, учителя уклоняются от этого при всяком удобном случае и приводят постоянно одну и ту же отговорку, заключающуюся в том, что язык малорусский есть их родной язык, что только на этом наречии дети быстро усваивают предмет преподавания и что нет никакой беды в том, что параллельно с русским языком даются объяснения на малорусском, ибо поступающие в школу дети у себя дома все-таки говорят помалорусски <...> и что движение это становится за последнее время бесспорно опасным для России, то я полагаю необходимым бороться с украинским движением следующими мерами:

1. Привлекать на должность учителей земских начальных школ по возможности только одних великороссов.
2. Назначать на должность инспекторов народных училищ людей деятельных, энергичных, твердых и исключительно великороссов. Таковыми же, конечно, должны быть и директора народных училищ.
3. Всякого учителя, проявляющего склонность к украинскому движению, немедленно устранять.
4. Поставить правильно обучение истории России в школе и строжайше вменить в обязанность учителям – внедрять в молодежь

понятие о единой, неделимой России, поясняя смысл слова «украина» то есть «окраина» Государства в былые времена.

5. Установить обязательные экскурсии учащихся всех учебных заведений в возможно большом количестве – Москву, Нижний Новгород и другие исторические местности России, ибо малорусы имеют об памятниках этих местностей весьма скудные сведения, вернее никаких. Экскурсии ныне производятся в Киев, а об Москве и речи не бывает.

6. Обратить особое внимание на семинарии, на учебно-воспитательную часть в этих учебных заведениях. Ставить во главе их ректоров исключительно великорусов, удалить немедленно всех слабых и бездеятельных ректоров. Учащий персонал должен быть только из великорусов. За семинарии надо взяться как следует и искоренять гнездящийся в них дух и дать им должное направление.

7. Необходимо субсидировать некоторые газеты, издающиеся в Киеве, Харькове, Полтаве и Екатеринославе с целью борьбы, путем печати, с украинским движением. Основания борьбы должны быть следующие:

а) доказательство кровной родственной связи народностей великорусской и малороссийской; признание общего корня этих наречий и полонизации малорусского языка в прежние времена;

б) разъяснение, что «украина» означает «окраину» и что такие окраины до присоединения малороссии к России были и у Польши, и у России. Необходимо правдиво освещать историю заселения Южно-Русских степей и всей вообще «окраины» Государства, поясняя, что никогда никакого украинского народа не было;

в) возможно частое появление в субсидированных газетах статей о необходимости общегосудаственного языка, каковым только и является великороссийское наречие, о богатстве русского языка, обширности и богатстве его литературы и т. д., о роли современного малорусского языка как простонародного и не имеющего литературы и будущности [4, с. 49–52].

Ще жорстокішими були заходи щодо боротьби проти «національного ухилу» українських патріотів у роки радянської влади. Наведемо лише деякі з них:

1932–1933 рр. Сплановано і здійснено за мовчазною згодою «світового співтовариства» акцію ліквідації українського народу. Свідоме знищення більшовицьким режимом українських селян

організацією голодомору. Централізоване переселення росіян у вимерлі села України. В Україні, яка володіє 40% світового чорнозему, умертвлено голодом до 10 мільйонів носіїв української мови, і саме селян, щоб зберегти зрусифіковане міське населення.

1937 р., листопад. На відзначення 20-річчя приходу комуністів до влади на Соловках було розстріляно понад тисячу діячів української культури.

1951 р. Викриття газетою «Правда» – центральним органом ЦК ВКП(б), «націоналістичних ухилів» в українській літературі (вірш В. Сосюри «Любїть Україну», лібрето опери «Богдан Хмельницький» і т. ін.). Студенти Харківського університету відмовилися складати іспити російською мовою. Тоді 800 з них було репресовано, а 33 студенти на закритому засіданні суду було засуджено до смертної кари! І розстріляно.

1958 р. Постанова Пленуму ЦК КПРС про перехід частини українських шкіл на російську мову викладання. Відповідну постанову прийняла і Верховна Рада УРСР [2].

На жаль, світова спільнота до цих пір не внесла такого цинічного явища до світових рекордів книги Гіннеса.

У суверенній Україні про загрозу мовного засмічування іноземними запозиченнями, деформацією українських прізвищ та продукування своїх мовних покручів постійно застерігають провідні мовознавці – П. Гриценко, Я. Винницький-Радевич, Л. Масенко, О. Пономарів, О. Сербенська, В. Явір; діячі культури – В. Карпенко, В. Крищенко, А. Матвієнко, О. Скрипка, В. Яворівський; педагоги середніх і вищих навчальних закладів. Але реакція на це державних мужів лишилася байдужою, як у байці І. Крилова «Кіт і кухар» (Кіт, який поцупив кусень м'яса, реагує на повчання господаря так: «*Кот Васька слушаєт да ест*»). Більше того, маємо нарешті новий Закон про освіту, а ганебний закон Ківалова-Колісніченка про надання державного статусу російській мові, ухвалений Верховною Радою України, так і не скасовано.

Проте методи асиміляції численних етносів колишнього СРСР ретельно вдосконалюються ідеологами Кремля та їхніми сучасними поплічниками-п'ятиколонниками в українському суспільстві. Така собі розважальна штепсель-тарапуньківщина, виплекана радянськими діячами культури міцно вкоренилася у практиці українських засобів

масової інформації – телебаченні, радіо, пресі. Такий мовний паралелізм – благодатний ґрунт для суржику. Працівники ЗМІ замість того, щоб пропагувати висококультурні зразки українського літературного мовлення, здебільшого самі порушують мовно-літературні норми української мови, а запрошені для виступу представники різнофахових галузей – тим паче. Чого варті тільки мовні перлиночки в передачі «круто ведучої» Українського радіо Марини Куликової з директором проекту «Інкубатор» Євгенією Клепою 26.09.2017 р.: *Не всі слухачі наші такі **круті** ...; у кого виникла **крута** ідея...; громадянська позиція – це **круто**, модно...; ...а зараз розкажіть про **круті** проекти; ...це дуже **крута** практика; ...у мене є **крута** ідея; або в передачі «На відстані кліпу» 4.06.2017 р.: *Цифрова криптовалюта – це дуже **круто**...; Ну да. Це дуже **круто**!...; Слухачі зрозуміли, що це **круто**...; Це **крута** фішка біткоїн... І таке крутослів'я легко засвоюється слухачами, від чого й занепадає рівень культури мовлення нашого суспільства, бо відсутній належний контроль за чистотою ефірного мовлення. Ще показовішим є усне мовлення керівних працівників медицини: *апарат іскусвенної нирки; общий аналіз крові; щоб подивитися сосуди; ілі подагра, ілі нефрит; зачастю прекращаються болі* (Укр. радіо, 25.09.2017); спорту: *Далі Кличко звернувся до фанатів, назвавши їх **крутими**. Цікаво, у чому їхня «**крутизна**». Адже перед боєм ледве не всі вболівальники зустріли Володимира принизливим свистом* [3, с. 8]. Навіть школярам радіоведучі рубрики «Школяда» Андрій Дубич і Катерина Зайцева нав'язливо радять «мандрувати дуже **круто**!» (Укр. радіо, 30.12.2016) і слухати «*Дошку **приколь-коль-кольних новин***». Не відстають у цьому плані й працівники української реклами в інтернеті, на білбордах: ***Крутий** жіночий парфум зі знижкою. Вже кінець розпродажі* (26.12.2016). Безтямно калькуються з російської мови слова й словосполучення, як-от: *приглашать в качестве почетных гостей – запрошували в **якості** почесних гостей* (Укр. радіо, 06.01.2017) замість *запрошували як почесних гостей; Якщо навіть особисто Олександр Щербаков і не підписував смертні вирoki під час репресій (у що теж важко повірити), то, безумовно, так чи інакше був дотичним до них в **якості** партсекретаря (зам. **як партсекретар**) та вправного представника сталінської машини-м'ясорубки, яка перемолола мільйони українців* [1, с. 3]; *...в **якості** прикладу (як приклад / для **прикладу**) він назвав графік реформ* (Укр. радіо, 29.01.2011) і т. ін.**

А вчена «братія мовчить собі, витріщивши очі, може так і треба?!» А тим часом мовленнева пошесть на блатні й модні словечка та іноземні запозичення розповзається серед різновікового населення, витісняючи усталені літературні норми питомої лексики. То ж і не дивно, що через байдужість до інтелектуального рівня комунікативного дискурсу в полікультурному просторі мовленневих новацій сучасних ЗМІ і побутовому мовленні набули поширення такі лексичні одиниці північного сусіда, як *блін, кароче, тіпа, пахан, чувак, чувіха, тьолка, казюл, жєнщина, мужчина, мєнт, мєнтовка, обалденная риба, кльово, прикольно, предки, чефір*, а також іноземні запозичення: *шоу, супер, креативно, плейов, моніторити, драйвово, кайф, кайфувати* і т. ін., наприклад, у контексті: Макс Прудеус (радіо «Культура» 05.07.2017) коментує твори молодих музикантів: *Прикольні емоції! Крута акустика!*; Марина Куликова у спілкуванні з Дмитром Сусловим (рубрика «На відстані кліпу»): *Особливо це круто!.. То справді оце круто! Класна штука! В-а-а-у-у-у»* (Укр. радіо, 08.05.2017); *...як зазначила креативний продюсер Сінкевич, 10 років роботи над книгою про ріку Дністер – це круто!* (Укр. радіо, 29.09.2017); *...шукаєм творчих, креативних людей* (Укр. радіо, 09.10.2017); *відверто, оперативно, драйвово!* (Укр. радіо, 16.10.2017). І такої словозливної крутизни та інших мовних покручів, граматичних, стилістичних огріхів та матюччя можна почути достатньо, уважно прислухаючись до радіо- і телепередач, буденних розмов у громадському транспорті.

Русифікація українського населення за часів московії та радянщини впродовж трьох з половиною століть зробила свою чорну справу. І хоч Україна вийшла зі складу російської імперії ще 26 років тому, але імперія не вийшла зі складу України. Вона залишила тут свій «язик», а також церкву, театри, школи, ЗМІ, топоніміку й агресивну п'яту колону «руського мира», окупувала Крим, Донеччину і всупереч усім міжнародним угодам веде війну на сході України. Унаслідок тривалої асиміляції у свідомості певних прошарків сучасного покоління українців міцно вкоринився суржик, всюдисущий матюк як у живому народному мовленні, так і в ЗМІ, художній і науковій літературі. Апатія державотворчої еліти до усталених віками етичних літературних норм усного й писемного мовлення сприяє тільки деградації української культури. І це стосується не тільки

української мови, а й сучасної української пісні, музичних творів, кіно, радіо, телебачення. Постає нагальна потреба викорінення цього негативного явища таким охоронно-правовим статусом, який ретельно оберігав би чистоту мови і мав правові санкції захищати її від будь-яких посягань, як це спостерігаємо у країнах Прибалтики, Польщі, Угорщини, Франції, Чехії.

Література

1. Бондаренко С. Коли буде вулиця Марченка / С. Бондаренко. – Літературна Україна. – 2008. – 30 жовтня.
2. Вірченко Н. Документи про заборону української мови / Н. Вірченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://h.ua/story/41654/#ixzz45m5TDEZC>.
3. Жибак Г. Прикре фіаско в Англії / Г. Жибак. – Шлях перемоги. – 2017. – № 18. – 3 травня.
4. Явір В. Мова і нація : [метод. рекомендації] / В. Явір. – Кривий Ріг, 1995. – 54 с.
Стаття надійшла до редакції 07.10.2017 р.